O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA SUN’IY INTELLEKTLI TA’LIM RESURSLARIDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Abduvaliyeva Gulchexra Mamadjon qizi
University of Business and Science
Maktabgacha-Boshlang‘ich ta’lim va sport faoliyati
kafedrasi o‘qituvchi pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),
gulchehraabduvaliyova@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada o‘qish savodxonligini rivojlantirishda sun’iy intellektli ta’lim resurslaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. O‘quvchilarning matnni tushunish, axborotni tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishda individual yondashuv hamda adaptiv topshiriqlarning ahamiyati asoslangan. Shuningdek, sun’iy intellektli resurslardan foydalanish metodikasini takomillashtirish yo‘nalishlari ko‘rib chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *o‘qish savodxonligi, sun’iy intellekt, ta’lim resurslari, adaptiv ta’lim, matnni tushunish, individual yondashuv.*

Аннотация. *В статье рассматриваются педагогические возможности использования образовательных ресурсов на основе искусственного интеллекта для развития читательской грамотности. Обоснована значимость индивидуального подхода и адаптивных заданий в развитии у обучающихся навыков понимания текста, анализа информации и формулирования выводов. Определены направления совершенствования методики использования интеллектуальных образовательных ресурсов.*

Ключевые слова: *читательская грамотность, искусственный интеллект, образовательные ресурсы, адаптивное обучение, понимание текста, индивидуальный подход.*

Abstract. *This article examines the pedagogical potential of using artificial intelligence-based educational resources to develop reading literacy. It highlights the importance of individualized instruction and adaptive tasks in improving learners’ text comprehension, information analysis, and conclusion-drawing skills. The article also identifies key directions for improving the methodology of using AI-based educational resources.*

Keywords: *reading literacy, artificial intelligence, educational resources, adaptive learning, text comprehension, individualized instruction.*

Kirish

Bugungi kunda ta’lim jarayoniga zamonaviy raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt imkoniyatlarini joriy etish o‘quvchilarning bilim olish faoliyatini takomillashtirishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o‘qish savodxonligini rivojlantirishda sun’iy intellektli ta’lim resurslaridan foydalanish o‘quvchilarning matn mazmunini tushunish, asosiy va ikkinchi darajali axborotlarni farqlash, ma’lumotlarni tahlil qilish hamda mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun yangi pedagogik imkoniyatlarni yaratadi. Shu jihatdan mazkur resurslardan maqsadli foydalanish metodikasini takomillashtirish dolzarb ilmiy-metodik vazifa hisoblanadi.

Sun’iy intellekt asosidagi ta’lim resurslari o‘quvchilarning individual ehtiyojlari va o‘zlashtirish darajasini hisobga olish, topshiriqlarni moslashtirish, o‘quv faoliyatidagi qiyinchiliklarni aniqlash hamda tezkor teskari aloqa taqdim etish imkoniyatiga ega. Bunday imkoniyatlardan samarali foydalanish o‘qish savodxonligini rivojlantirish jarayonida tabaqalashtirilgan yondashuvni qo‘llash, o‘quvchilarning mustaqil ishlash faolligini oshirish va matn ustida ishlash jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi. Biroq sun’iy intellektli resurslarning mavjudligi o‘z-o‘zidan yuqori ta’lim natijalarini kafolatlamaydi. Ularni tanlash, o‘quv maqsadlariga muvofiq qo‘llash, natijalarni pedagogik baholash va o‘qituvchi nazorati bilan uyg‘unlashtirish zarur. O‘qish savodxonligini rivojlantirishda sun’iy intellektli ta’lim resurslaridan foydalanishning samaradorligi, avvalo, ularning mazmuni, funksional imkoniyatlari va o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga muvofiqligiga bog‘liq. Xususan, matn mazmunini anglash, muhim axborotni ajratib olish, matndagi fikrlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash va o‘qilgan ma’lumotlarni amaliy vaziyatlarda qo‘llashga yo‘naltirilgan topshiriqlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, sun’iy intellekt tomonidan taqdim etilgan ma’lumotlarni tanqidiy baholash, ularning aniqligini tekshirish va o‘quvchilarda mustaqil fikrlashni qo‘llab-quvvatlash ham metodikaning muhim tarkibiy qismlari hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili

Boshlang‘ich ta’limda o‘qish savodxonligini rivojlantirish, matn mazmunini anglash va o‘quvchilarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish masalalari Abduvaliyeva Gulchexra Mamadjon qizining ilmiy izlanishlarida muhim o‘rin tutadi. Muallifning mediatexnologiyalar, modulli ta’lim va interfaol metodlardan foydalanishga bag‘ishlangan tadqiqotlari o‘qish darslari samaradorligini oshirishning pedagogik imkoniyatlarini yoritadi. Xususan, G.M. Abduvaliyevaning “O‘qish darslari samaradorligini mediatexnologiyalar

asosida takomillashtirish” nomli maqolasida media vositalaridan foydalanish orqali o‘quv jarayonini takomillashtirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Ushbu yo‘nalishdagi ilmiy qarashlar raqamli ta’lim resurslarini o‘qish darslariga maqsadli integratsiya qilish, matn bilan ishlash faoliyatini faollashtirish va o‘quvchilarning axborotni idrok etish imkoniyatlarini kengaytirish nuqtayi nazaridan ahamiyatlidir[1].

Shuningdek, muallifning “O‘qish samaradorligini modulli ta’lim sharoitida oshiruvchi interfaol metodlar” nomli maqolasida o‘qish jarayonini tashkil etishda modulli yondashuv va interfaol metodlarning didaktik imkoniyatlariga e’tibor qaratilgan[2]. Mazkur yondashuvlar o‘quv topshiriqlarini izchil tashkil etish, o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini faollashtirish va matn mazmunini chuqurroq anglashga yo‘naltirilgan ta’limni tashkil etish uchun metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Tahlil etilgan ilmiy ishlar o‘qish savodxonligini rivojlantirishda raqamli vositalar va interfaol metodlardan foydalanishning ahamiyatini ko‘rsatadi. Biroq sun’iy intellektli ta’lim resurslari yordamida o‘quvchilarning individual o‘quv ehtiyojlarini aniqlash, topshiriqlarni moslashtirish, shaxsiylashtirilgan teskari aloqa taqdim etish va o‘qish natijalarini monitoring qilish masalalarini alohida metodik tizim asosida o‘rganish zarur. Shu bois mazkur tadqiqotda mavjud pedagogik yondashuvlarni sun’iy intellekt imkoniyatlari bilan uyg‘unlashtirish hamda ulardan foydalanish metodikasini takomillashtirishga e’tibor qaratiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini o‘qish savodxonligini rivojlantirishda sun’iy intellektli ta’lim resurslaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash, ularning didaktik xususiyatlarini tahlil qilish va foydalanish metodikasini takomillashtirishga yo‘naltirilgan ilmiy yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, ilmiy manbalarni o‘rganish, umumlashtirish va pedagogik tahlil metodlaridan foydalaniladi. Ilmiy manbalarni o‘rganish metodidan sun’iy intellektli ta’lim resurslari, raqamli ta’lim muhiti va o‘qish savodxonligini rivojlantirishga oid nazariy qarashlarni tahlil qilishda foydalaniladi. Qiyosiy tahlil orqali an’anaviy raqamli ta’lim vositalari va sun’iy intellekt asosidagi resurslarning didaktik imkoniyatlari, jumladan, o‘quv topshiriqlarini moslashtirish, individual teskari aloqa taqdim etish hamda o‘quv natijalarini kuzatish xususiyatlari o‘rganiladi. Bunday tahliliy yondashuv sun’iy intellektli ta’lim tizimlarining individuallashtirish imkoniyatlarini o‘rganishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar bilan hamohangdir. Tadqiqot doirasida o‘qish savodxonligi matn mazmunini tushunish, asosiy fikrni aniqlash, axborotni tahlil qilish, matndagi ma’lumotlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni anglash va asoslangan xulosa chiqarish ko‘nikmalari orqali tahlil qilinadi. Sun’iy intellektli ta’lim resurslarining

metodik imkoniyatlari esa o‘quvchining bilim darajasiga mos topshiriqlarni tavsiya etish, xatolarni aniqlash, qo‘shimcha mashqlar taqdim etish va individual fikr-mulohaza berish mezonlari asosida baholanadi. Olingan nazariy ma’lumotlarni umumlashtirish orqali sun’iy intellektli ta’lim resurslaridan foydalanishning asosiy pedagogik shartlari belgilanadi[3;4]. Bunda o‘quv materiallarining yosh xususiyatlariga mosligi, topshiriqlarning o‘quv maqsadlariga muvofiqligi, axborotning ishonchliligi, o‘quvchilarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish va o‘qituvchi nazoratini ta’minlashga alohida e’tibor qaratiladi.

Tahlil va natijalar

O‘qish savodxonligini rivojlantirishda sun’iy intellektli ta’lim resurslaridan foydalanish o‘quvchilarning matnni tushunish, asosiy fikrni aniqlash, axborotni tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun yangi didaktik imkoniyatlarni yaratadi. Bunday resurslar matnlar asosida savollar tuzish, turli murakkablikdagi topshiriqlarni shakllantirish, o‘quvchilarning javoblarini tahlil qilish va qo‘shimcha mashqlarni tavsiya etish orqali o‘quv jarayonini individuallashtirishga yordam beradi. Sun’iy intellektli ta’lim resurslarining muhim jihati o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi va ehtiyojlariga mos ta’lim topshiriqlarini taklif etish imkoniyatidir. Masalan, matnning asosiy g‘oyasini aniqlashda qiynalayotgan o‘quvchiga yo‘naltiruvchi savollar, tayanch so‘zlar yoki qisqa matnlar asosidagi qo‘shimcha mashqlar berilishi mumkin. Matn mazmunini yaxshi o‘zlashtirgan o‘quvchilarga esa sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash, yashirin ma’nolarni tushunish va muallif fikrini baholashga yo‘naltirilgan murakkabroq topshiriqlar tavsiya etiladi. Bu yondashuv o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda o‘qish faoliyatini tashkil etishga xizmat qiladi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellektli resurslardan foydalanishda faqat avtomatik topshiriqlar yaratish bilan cheklanib qolmaslik kerak. Ularning pedagogik samaradorligi ta’lim maqsadlariga muvofiq tanlanishi, topshiriqlarning ilmiy va yosh xususiyatlariga mosligi, o‘quvchi javoblarining mazmunan tahlil qilinishi hamda o‘qituvchi tomonidan nazorat qilinishiga bog‘liq. Sun’iy intellekt taqdim etgan javob va tavsiyalar xatolarga ega bo‘lishi mumkinligi sababli, ularni tekshirish va o‘quvchilarda axborotga tanqidiy munosabatni shakllantirish muhimdir.

O‘rganilgan nazariy yondashuvlarni umumlashtirish asosida sun’iy intellektli ta’lim resurslaridan foydalanishni takomillashtirishning quyidagi yo‘nalishlarini ajratish mumkin:

- Diagnostik yondashuv — o‘quvchilarning matnni tushunish va axborotni tahlil qilishdagi qiyinchiliklarini aniqlash.

- Individuallashtirish — topshiriqlar mazmuni va murakkabligini o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasiga moslashtirish.
- Teskari aloqa — xatolarni tushuntirish, yo‘naltiruvchi savollar va qo‘shimcha mashqlar orqali o‘quvchini qo‘llab-quvvatlash.
- Monitoring va baholash — o‘qish savodxonligi ko‘nikmalaridagi o‘zgarishlarni muntazam kuzatish.
- Pedagogik nazorat — sun’iy intellekt yaratgan materiallarning aniqligi, ishonchliligi va ta’lim maqsadlariga mosligini tekshirish.

Umuman olganda, sun’iy intellektli ta’lim resurslarini o‘qish savodxonligini rivojlantirish jarayoniga maqsadli integratsiya qilish individual yondashuvni kuchaytirish, topshiriqlarni differensiallashtirish va o‘quvchilarning mustaqil ishlash imkoniyatlarini kengaytirishga yordam berishi mumkin[5;6]. Biroq ushbu imkoniyatlarning amaliy samaradorligini ilmiy jihatdan tasdiqlash uchun boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ishtirokida tajriba-sinov ishlarini o‘tkazish, o‘qish savodxonligi ko‘rsatkichlarini tajribadan oldin va keyin taqqoslash hamda olingan natijalarni statistik tahlil qilish talab etiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellektli ta’lim resurslaridan foydalanish o‘qish savodxonligini rivojlantirish jarayonini takomillashtirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu resurslar o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, matnni tushunish va tahlil qilishga yo‘naltirilgan topshiriqlarni moslashtirish, shuningdek, tezkor teskari aloqa taqdim etish imkonini beradi. Ularni ta’lim jarayoniga maqsadli integratsiya qilish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga ko‘maklashadi. Bunda sun’iy intellekt yaratgan materiallarning ishonchliligini tekshirish, o‘qituvchi nazoratini ta’minlash va o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Mazkur yondashuvning samaradorligini aniqlash uchun tajriba-sinov tadqiqotlarini tashkil etish va olingan natijalarni ilmiy tahlil qilish zarur.

Adabiyotlar ro‘yxati

1.Abduvaliyeva G.M. O‘qish darslari samaradorligini mediatexnologiyalar asosida takomillashtirish // Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar. – 2025. – № 2. – B. 1245–1250.

2. Abduvaliyeva G.M. O‘qish samaradorligini modulli ta’lim sharoitida oshiruvchi interfaol metodlar // Universal xalqaro ilmiy jurnal. – 2026. – Jild 3, № 3.1. – B. 121–123. URL: https://universaljournal.uz/index.php/uxij/uz/article/view/133

3.Abduvaliyeva G.M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘qish samaradorligini oshirish. — Namangan, 2024. — 112 b.

4.Abduvaliyeva G.M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘qish samaradorligini modulli ta’lim sharoitida oshiruvchi interfaol metodlarni takomillashtirish: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. — Namangan, 2025. — 125 b.

5.Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. — Paris: UNESCO, 2023. https://doi.org/10.54675/EWZM9535.

6. Bloom B.S. The 2 Sigma Problem: The Search for Methods of Group Instruction as Effective as One-to-One Tutoring // Educational Researcher. — 1984. — Vol. 13, No. 6. — P. 4–16. https://doi.org/10.3102/0013189X013006004